

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 7 Sayı: 34 Volume: 7 Issue: 34
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

1939 ERZİNCAN DEPREMİNDE İNGİLİZLERİN YARDIMLARI
THE BRITISH ASSISTANCE IN ERZINCAN EARTHQUAKE

Cengiz ATLI*

Öz

Erzincan depremi, tarihin tanıklık ettiği en büyük depremlerden biridir. Deprem 1939 tarihinde zaten harap durumda olan Anadolu'nun daha harap duruma düşmesine sebep olacak şiddette meydana geldi. Depremin şiddeti öyle büyüktü ki sadece Erzincan değil geniş bir alanda etkisini gösterdi. Böylesine büyük bir deprem sonrasında ülkede ulusal yas ilan edildi. Türkiye tek yürek olarak böylesi büyük bir depremin yaralarını hızlıca sarmak için uğraştı.

Depremin yaralarını sarmak için sadece Türkiye değil tüm dünya yardım için seferber oldu. İngiltere, en çok yardımın yapan ülkelerden biridir. İngiltere bir temsilci göndererek gerekli raporları deprem bölgesinde topladı ve gerekli yardımların yapılması için ülkesine iletti. Bunun ardından İngiltere, depremin yaralarının sarılması için gerekli olan çadır, battaniye, gıda ve ilaç gibi her türlü yardımı yaptı.

Bu makale, tarihin en büyük depremlerinden olan Erzincan depreminin yaralarının sarılması için büyük gayret gösteren ülkelerden olan İngiltere'nin yaptığı yardımları ve çalışmalarını belirtmek amacıyla hazırlandı. Çalışmada İngiliz arşivlerindeki kaynaklar ve başbakanlık arşivlerindeki kaynaklardan yararlanıldı.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Erzincan Depremi, İngiliz Yardımları, Türk-İngiliz İlişkileri, İngiliz Arşivleri

Abstract

Erzincan earthquake is one of the greatest earthquakes that the history has witnessed. The earthquake occurred with such great intensity that it led Anatolia, which was already in a ruined state in 1939, to a more worn-out condition. The intensity of the earthquake was so great that it showed its effect not only in Erzincan but also in a wider area. After such a great earthquake, national mourning was declared in the country. As a united heart, Turkey endeavored to bind the wounds of such a great earthquake.

To bind the wounds of the earthquake, not only Turkey but also does the whole world put their resources into use. England is among the countries which aided most. England acquired the necessary reports from the earthquake location by sending a representative and the representative sent them to his country so that the necessary assistance could be given. Afterwards England provided all kinds of the necessary assistance such as tent, blanket, food and medicine so that the wounds of the earthquake could be bound.

This article is prepared to clarify the assistance and works of England, which is one of the countries, striving to bind the wounds of the one of the greatest earthquake of the history. The study is prepared by the utilization of the resources of British and Prime ministry archives.

Keywords: Earthquake, Erzincan Earthquake, The British Assistance, Turkish-British Relations, British Archives.

*Yrd. Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Giriş

27 Aralık 1939 sabaha karşı gece 02.00'de, Erzincan ve çevresinde Richter ölçeğine göre 8 şiddetinde bir deprem oldu. Deprem Amasya, Tokat, Sivas, Kırşehir, Ankara, Çankırı, Kayseri, Samsun ve Ordu illerinde etkili oldu. Erzurum, Malatya, Konya, Antalya, İznik, Kocaeli ve Bursa'da da hissedildi.¹ 29 Aralık 1939 tarihinde Türk yetkililer en az 15 bin kişinin öldüğünü birçok köyün yıkıldığı ve kar yağışından dolayı birçok köye ulaşamadığını belirtiyordu.² Yerleşmelerin kırık fay hattı üzerinde oluşu, konutların depreme dayanıklı olmaması ve depremin gece yarısı meydana gelmesi can kaybı ve yıkımı büyük boyutlara ulaştırdı. Depremin etkisiyle başta Erzincan olmak üzere, Erzincan'a komşu yerleşim yerlerinde büyük oranda can ve mal kaybı yaşandı.³ 29 Aralık 1930 tarihinde depremin felaketini gösteren birçok il ve ilçeden telgraflar gelmeye başladı. Sivas vilayetinde okulların çatlaklarını tamir için bir gün tatil edildiği ve Zara kazasındaki Cumhuriyet Okulu öğrencilerinin başka okullara dağıtıldığı bildirilmişti. Erzincan valisinden alınan telgrafta Kemah merkezinde insanların ölmediği köylerde 35 ölü, 58 yaralı bulunduğunu bildirmişti.

Hatay Valiliğinden alınan telgrafta yardım için komiteler oluşturulduğu, Tokat vilayetinden alınan telgrafta ise mevcut doktor ve sağlık memurlarından oluşan heyetlerin oluşturularak yaralıların otomobil ve hayvanlarla uygun köylere sevk edildikleri ağır yaralıların merkez hasta hanelere gönderildiği yaralılar için 2 hava çadırının kurulduğu Samsun'dan gelen ekibin Reşadiye, Niksar ve Erbaa gönderildiği ve enkazın kaldırıldığı bildirilmişti. Amasya vilayetinden alınan telgrafta da 719 ölünün olduğu 74 de yaralının çıkarıldığı, Kızılay'dan gönderilecek eşyanın gelmediği 800 çadıra ihtiyaç duyulduğu dile getirilmiştir. Malatya Valiliğinden alınan telgrafa da nakit ve ayniyat yardımlarının devam ettiği ve kısım kısım Erzincan'a gönderildiği belirtilmiştir. Tokat'taki durum ise Turhan nahiyesinden 100 ölünün enkaz altından çıkarıldığı Niksar köylerinde 200 ölü ve 300 yaralının bulunduğu Reşadiye ile henüz gerekli iletişimin sağlanamadığından dolayı 2 jandarmanın ifadesine göre Reşadiye merkezinde 200 ölü 48 yaralı bulunduğu ve kasabada yangın çıktığı bildirilmektedir.

Erzurum valiliğinden alınan telgrafta da Tunceli istasyonunda kalan imdat ekiplerini ve malzemeyi alarak Erzincan'a götürmek üzere yola çıkarılan 18 kamyonun Aşkale ilçesinde kara saplandığı fakat yolun açtırılarak Erzincan'a ulaştırılacağı belirtilmiştir. Erzincan'da enkaz altında Tercan Un Fabrikasına ait 1000 çuval un bulunduğu anlaşıldığından bunlardan istifade edilmesinin Erzincan'a yazıldığı belirtilmiştir. Sivas Valiliğinden alınan telgrafta da Koyunhisar Kaymakamlığı ile telefon görüşmelerine başlanıldığı Suşehri'nde zayıatın 400 kadar olduğu tahmin edilmiş vilayet dâhilinde tespit edilen ölü sayısının 1033 kişi olduğu belirtilmiştir. İstanbul'da da yardım amacıyla 500 kiloluk pamuk Sivas Numune Hastanesi'ne gönderilmiştir. Depremdeki yaralılarından İzmir'e götürülen 3 kişide de lekeli humma görülmüştür. Sivas valisi 1 otomobil ve 10 kamyon olarak Sivas'tan 10.10'da hareket eden 1 imdat treninin, Divriği'den 5 kamyon 1 sandık sıhhi malzemenin ve 2000 kilo ekmeğin Erzincan'a gönderildiği ve yardım amacıyla da 280 amelenin Erzincan'a gönderildiği belirtilmiştir.

Erzincan 4. Umumi Müfettişlik vekâletinden alınan telgrafta da Pülümür ile Erzincan arasında telefon bağlantısının sağlandığı 2 ölü ve 7 yaralının bulunduğu belirtilmiştir.

4. Umum Müfettişliği gönderdiği telgrafta Erzincan İstasyon binasında hasar olmadığı Erzurum'dan beklenen trenin Sansa boğazına gelmediği Elazığ'dan bugünkü trenle 2000 ekmek bir kamyon 1 hasta nakliye otomobili 1 doktor ve yeterli miktarda ilaç gönderildiği belirtilmiştir.

Saat 14.28'de de devlet demiryolları vasıtasıyla Erzincan Valiliğinden alınan bir telgrafta da sarsıntıların devam ettiği şehirde yıkılmayan bina kalmadığı tahribatın ve zayıatının tahmin edilenden çok daha fazla olduğu şehir nüfusunun en az %50'sinin öldüğü ve %20'sinin yaralandığı alaydan alınan erler vasıtasıyla enkazın temizletilmekte bulunduğu

¹ Times, 31 Temmuz 1940.

² T161/1041

³ Ayn Tarihi, Aralık 1939, S. 73, s. 38-39

yiyecek ve içecek olmadığı henüz hiçbir yerden imdat treninin gelmediği Kemah ile Erzincan arasındaki tren yolunun bozuk kısmının tamirine çalışıldığı, Erzincan ile Tercan arasındaki köprülerden birinin bozuk olduğu bildirilmekte ve yapılacak yardımın tez zamanda ve ihtiyacı önleyecek biçimde yapılması gerekmektedir denilmekteydi.

Erzurum Valisinin 27 Aralık tarihli bir telgrafında da Sağlık Müdürlüğünün reisliği altında 3 doktor 2 sağlık memuru 2 hasta bakıcı ve 3 kâtipten oluşan 2 ekibin saat 19.00 treni ile Erzincan'a gönderildiği ve ekiplerde çadır battaniye gibi levazımdan hariç bazı erzaklar da bulunduğu ve 9. Kolordu Komutanlığınca ayrıca oluşturulan 54 çadır ve 2 askeri doktor ve hasta bakıcının aynı trenle Erzincan'a gönderildiği bildirilmekteydi.

Ordu Valiliğinden alınan telgrafta da vilayet merkezi ile Fatsa, Ünye, Mesudiye ve Gököy'de kaza merkezlerinde ve köylerinde depremin tahribat yaptığı Ordu'da 10 ölü 24 yaralı, Mesudiye'de 75 ölü, Fatsa'da 9 ölü 20 yaralı, Gököy kazasına bağlı Yurtköy'de 1 ölü ve çokça yaralı bulunduğu ve acil yardım istendiği belirtilmiştir. Saat 16.30'da da Erzurum Valiliğinden alınan telgrafta da Erzurum'dan gönderilen imdat treninin gece erbaş istasyonunda kaldığı ve bu sabah çekilmek suretiyle Tunceli istasyonuna götürüldüğü Erzincan arasındaki yol bozuk olduğundan trenin ileri gidemediği ve bunun üzerine Tunceli istasyonuna 15 kamyon gönderildiği gönderilen kamyonlara trendeki heyeti ve malzemeyi alarak 32 km mesafedeki Erzincan'a getirdikleri belirtilmiştir.⁴

Bu büyük doğal felaket sonucunda 32.962 kişi yaşamını yitirirken, yaralı sayısı yüz bini aştı. 116.720 bina yıkılırken Erzincan haritadan tamamen silindi. Erzincan depremi bu yönüyle son dönemde yeryüzünde görülen 15 büyük depremden biri olarak tarihe geçti.⁵

Erzincan'da yaklaşık 15.600 kişinin hayatını kaybetmesine ve 14.400 binanın tamamen yıkılmasına sebep olan⁶ deprem haberinin Ankara'ya ulaşmasıyla birlikte Başbakan Refik Saydam, depremden zarar gören vatandaşların yardımına koşmak için başta Kızılay olmak üzere devletin tüm imkânlarını seferber etti. Depremin hemen ardından bütün ülkede ulusal yas ilan edildi. Ve geniş çaplı bir yardım kampanyası başlatıldı. Yabancı ülkelerde felaketzedelere yardımda bulunmak üzere harekete geçti. İngiliz ve Fransız Hükümetleri taziyelerini bildirirken Rumen ve Yunan Hükümetleri ise para yardımında bulundular.⁷Yardım ekipleri, çevreyle ilişkisi tamamen kesilen Erzincan'a depremden ancak üç gün sonra ulaşabildi ve yaralıları çevre illere aktardı.

Deprem insanların bu gibi özel durumlarda ne kadar vicdani hareket edebileceklerindedir göz önüne sermişti. Cezaevinde tutuklu bulunan kırk mahkûm Erzincan iline yardım amacıyla gönderilmişlerdi. Erzincan şehrinin inşasına katkıda bulunmak ve deprem altında kalan insanları çıkarmak amacıyla var güçleriyle çalışmışlardı. Bu mahkûmlar kaçma ihtimalleri bulunduğu halde kaçmayarak 20 bin kişiyi toprak altında çıkarmaya çalışmışlardı. Mahkûmlar iki gruba ayrılmıştı birinci grup depremden toprak altında bulunan kişileri çıkararak uygun alanlara getiriyorlar ikinci gruptakiler ise buraya getirilen yaralıları tedavi ediyorlardı. Erzincan Valisi Nuri Tekeli de bu vicdani davranışların en önemli ikinci örneğiydi. Nuri Bey'in bütün ailesi depremden ölmüş sadece o sağ kalmıştı. Eşi kaynanası çocukları toprak altında ölmüşlerdi Fakat bu büyük acısına rağmen Nuri Bey Enkaz çalışmalarına bizzat katılarak görevinin başından ayrılmadı.⁸

İsmet İnönü deprem dolayısıyla Erzincan Valisine aşağıdaki telgrafi çekmiştir. "Erzincan'ın uğradığı felakete pek müteessir oldum. Bütün Millet Erzincan'la yakından alakadardır. Cumhuriyet hükümeti felaketin ıstıraplarını hafifletmek için acil tedbirler almıştır. En ziyade ıstırapımızı mucip olan, nüfusça uğradığımız pek acı zayıttır. Diğer tahribatı milletimiz pek az zamanda kâmil tamir ve telafi edecek ve bugünkü enkaz içinden memleketin güzel bir mamuresi çıkarılacaktır. Bütün devlet memurlarının fedakârlık ve vazife

⁴ BCA, 030.01.77.482.5

⁵Demirel, Ahmet (2008). *İsmet İnönü Defterler*, (1919-1973), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

⁶ Erzincan 1973 İl Yıllığı, Ankara, 1973, s. 11

⁷ Cumhuriyet 29 Aralık 1939.

⁸ FO371/25006

severlikte birbirleriyle yarış etmelerini beklerim. Halkın ıstırabını teskin için bilhassa manevi ahvaldesükûnet muhafaza edilmelidir. Milletimizin Erzincan'la candan alakadar olduğu halkça bilinmelidir."⁹ İsmet İnönü deprem felaketini yerinde görmek için 31 Aralık 1939'da üç günlük bir yolculuktan sonra Dâhiliye Vekili Faik Öztrak ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Hulusi Alataş ile birlikte Erzincan'a geldi. ¹⁰İsmet İnönü on beş gün önce gördüğü şehri tanıyamadığını belirterek halkın meydanlarda sokakların ise mezarlığa dönüştüğünü aktarıyordu.

Deprem bölgesini gezen İngiliz görevli SirWyndham, deprem bölgesinde gördüklerini 20 Ocak 1940 tarihinde İngiltere'ye rapor etmişti. Kayseri'de 1500 deprem mağdurunun olduğunu Erzincan'da ise 9189 ölü, 128 yaralı olduğunu açıklamıştı. Erzincan'ın köylerine gittiğinde Erzincan'a yakın köylerin birinde 35 kişi öldüğünü, 2 kişi yaralandığını, evlerinin yüzde 50'sinin yıkıldığını ya da tahrip olduğunu anlatmıştı. 5 Şubatta Sivas'ı ziyaret ederek Sivas'ta incelemelerde bulundu. Sivas'ta ve ilçelerinde Suşehri'nde 100 yataklı hastane, Koyunhisar 'da 50 yataklı hastanenin depremzedeler için kurulduğunu açıklamıştı. Bu ilçelerde 26 kişi de sağlık personeli olarak çalışıyordu. Buradan 7 Şubatta Turhal ilçesine geçti. Erbaa'da yaptığı incelemede 300 kişinin öldüğü 700 evin ve 142 dükkânın yıkıldığını açıklıyordu. ¹¹

28 Aralık 1939'da Meclis Başkanı Mustafa Abdülhalik Renda'nın Başkanlığı'nda ve Fikri Tüzer ile Rana Tarhan'dan oluşan bir Milli Yardım Komitesi oluşturulmuştu. Komite BMM Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher'in oy birliğiyle kabul edilen teklifi üzerine oluşturuldu. Ülkenin değişik kısımlarında yardım komitesinin şubeleri açıldı. Yardım Komiteleri içerisinde İstanbul Yardım Komitesi 30 bin lira nakit para ve bir vapur dolusu yiyeceği depremzedeler e göndermişlerdi.¹²Komite Fırka Kâtibi Hilmi Uran ile Müstakil Grup Reisi Ali Rana Tarhan'dan oluşuyordu.¹³Milletvekilleri tarafından iane olmak üzere ilk taksit 20 bin lira Kızılay'ın emrine yatırıldı. aynı gün NakiyeElgün'ün de bulunduğu iki kişilik bir heyet bölgeye gönderilmişti. Grup öğleden sonra tekrar Hilmi Uran'ın başkanlığı altında toplandı. Depremde vefat eden vatandaşların anısına bir dakikalık saygı duruşunda bulunuldu. Saygı duruşundan sonra Mustafa Abdülhalik Renda kürsüye gelerek "Emirleriniz üzerine riyasetim altında teşekkür eden komite faaliyete başlamıştır. Ve ilk taksit olarak 20 bin lira arkadaşlarımız namına Kızılay İane Sandığına tevdi edilmiştir. Bunun 100'er liraya iblağı için tasviplerinize arzını düşündük ve hattı asgaridir. Arzu eden arkadaşlar daha fazla verebilir" ¹⁴ diyerek Milli Yardım Komitesi Başkanı Abdülhalik Renda Bey, Erzincan'da yıkılmadık binanın kalmadığını ve şehrin adeta harabeye döndüğünü beyan ederek daha fazla bağış yapılmasını istemiştir.¹⁵

TBMM'nin 18 Ocak 1940'da yapılan 27. oturumunda Başbakan Refik Saydam, ülkenin iç ve dış durumu hakkında bilgi vermiş, 27 Ocak 1939'da Erzincan'da meydana gelen şiddetli deprem hakkında da açıklamalarda bulunarak, bu depremin herkesi üzdüğünü ve hükümetin bütün imkânlarıyla, depremden etkilenen vatandaşların yardımına koştuğunu belirtmişti. Ancak her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de halkın refah ve hükümete olan bağlılığını bozmak isteyenlerin olduğunu ifade eden Başbakan, bu kimselerin, hükümetin depremzedelerin yardımına zamanında koşmadığını ve felaket sahasında asayışı sağlayamadığını iddia ettiklerini, deprem haberinin Ankara'ya ulaşmasıyla birlikte iki kişiden oluşan bir komisyonun derhal deprem bölgesine gönderildiğini, Hükümet ve Kızılay'ın seferber edildiğini söyleyerek, depremden etkilenen yerlerde seyyar hastaneler kurulduğunu, milletin, Hükümetin ve Kızılay'ın yardımlarının en hızlı şekilde felaketzedelere ulaştırılmaya çalışıldığını, hükümetin bölgeye zamanında müdahale edemediğine dair iddiaların tamamen yalan ve iftiradan ibaret olduğunu, içerisinde bulunan şartlar ve imkânlar dâhilinde hükümet olarak en hızlı hizmeti götürdüklerine kani olduğunu ifade etmişti.¹⁶

⁹Ulus, 28 Aralık 1939; Akşam Postası, 29 Aralık 1939

¹⁰Demirel, Ahmet (2008). *İsmet İnönü Defterler, (1919-1973)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

¹¹ FO371/25006/1878/17/44.

¹² Son Dakika , 29 Aralık 1939; Yeni Sabah, 5 Ocak 1940

¹³Barutçu, Faik Ahmet (2001). *Siyasi Hatıralar*, Ankara: 21.Yüzyıl Yayınları.

¹⁴Barutçu, Faik Ahmet (2001). *Siyasi Hatıralar*, Ankara: 21.Yüzyıl Yayınları

¹⁵ BCA,30.10.119.843.9; Ayın Tarihi, Aralık 1939, s. 152

¹⁶TBMM ZC, Devre: VI/I, s. 158-160

Başbakan Refik Saydam'dan sonra, deprem bölgesindeki müşahedelerini anlatmak üzere NakiyeElgün Meclis'te konuşma yapmak üzere söz almış, Erzincan'daki depremzedelerin kendisinden istirahat ettikleri bir vazifeyi yerine getirmek için kürsüye çıktığını belirterek şunları söylemişti: *"Erzincan'da, çocukları giydirmek için Kızılay ambarında dağıtım yapılıyordu. Kendi yaralı vücutlarını ısıtacak bir elbise alma mecalizliğini gösterirlerken, beni görüp etrafıma toplandılar ve bana dediler ki: " Milletvekilimiz! Türk milletinin uğradığı bu elim faciadan dolayı döktüğünüz gözyaşları ve çektiğiniz ıstırapları duyuyoruz. Bize gösterdiğiniz ilgi ve yardımları anlıyoruz. En derin ıstırapımızı unutturabilen bu büyük hareket karşısında duyduğumuz minnet ve şükran hislerini Tanrı huzurunda sana emanet ediyoruz. Ankara'ya döndüğün zaman bir fırsatını bularak bu hislerimizi Reisimiz İnönü'ye, şefkatli Cumhuriyet Hükümeti'ne, yardımsever Türk milletine ve bizimle ilgilenen, maddi ve manevi yardımlarda bulunan dış ülkelere ulaştırmanı senden diliyoruz."* *"Ben bu mukaddes vazifeyi yüksek huzurunuzda ifa ederken, aydın günlerimizde birbirine bağlanan kalplerimizin, kara günlerde de birbirinden ayrılmadığına şahit oldum. Görev alan veya almayan kadın-erkek bütün vatandaşlar hizmete koştu ve yardımda bulundu. Özellikle tabiatın en büyük kahrına uğramış olan bu bölgede, enkazlar arasında gözlerini açan insanlar bile, kendilerine yardım etmek için gelen insanlar arasında, Devlet Reisini karşılarda buldular. Bu durum, onların çektiği acıları az da olsa dindirdi. Nihayet bu emsalsiz tablo, bütün dünyanın enzarına aksetti".¹⁷Bu manzaranın, Türk milletinin kara ve aydınlık günlerde tek vücut olduğunu ispatladığını sözlerine ekleyen NakiyeElgün, bu dayanışmasından dolayı asil Türk milletini takdirle anarak, konuşmasına son vermişti.¹⁸*

Erzincan felaketinde faciaya uğrayanlardan bir kısmı Adana'ya nakledilmiştir. Fakat orada perişan bir halde bulduklarından bahisle kendilerine maddi yardım yapılması ve mesken verilmesi dileğiyle Gıyaset-i Cumhur Yüksek Makamı 'na müracaat etmişlerdir.¹⁹

Yardım yapılmasıyla ilgili talimatlar 8.06.1940 tarihi ve 1122 teskereyle açıklanmıştır. Aileleriyle birlikte Erzincan'a dönmeyerek orada kalan çocuklara bu tarihten sonra yardım yapılmayacaktı. Bu ailelerden Erzincan'a dönmek isteyenlerin Kızılay hesabına gönderilmeleri ve hasta bulduklarından dolayı gidemeyenlerin iadesi hastalığı geçinceye kadar resmi tabip raporları ile yardımlara devam edilebilirdi. Tedavisi bitenlerin yardımları kesilerek isteyenlerin Erzincan'a sevkleri uygun görülmüştü. Erzincan felaketzedelerinden olan gündüz mekteplerinde okuyan bazı öğrenciler memleketlerine dönen ailelerinin yardım etmediklerinden bahisle nakdi yardımın devamını istemişlerdir. Yine Erzincanlı olup hastalığı hasebiyle bir müddet İstanbul'da kalmak mecburiyetinde olanlar da bu yardımın bir müddet daha devam etmesini istemişlerdi. Bu kapsamda 8.06.1940 tarihi ve 1122 sayılı yazıyla Adana Seyhan'da bulunan depremzedelerin memleketlerine sevkleri başlamıştı. Bu kişiler 171 hanede toplamda 644 kişiydi. Burada yalnız 41 nüfus kalmıştı. Bunlar da Erzincan'a gitmek istemeyerek Adana'ya yerleşmiş olduklarını belirtmişlerdi.²⁰

Erzincan Depreminde İngilizlerin Yaptığı Yardımlar

Erzincan depremine ülke içinde değil ülke dışından da yardımlar gelmişti. Bu büyük felaket yurtdışında da yankılar uyandırmıştı. Hükümet ve halkın yaptığı yardımlar dışında dış ülkelerden de yardımlar gönderilmişti. Bu amaçla Yeni Zelanda yardım amacıyla 4 bin sterlin gönderdi.²¹ Penlis, Endenozya (Perak), Malazya'da Selanger'de toplam 866. 18 sterlin toplanmıştı. 866 sterlin Malazya'daki Müslümanlar tarafından toplandı. Bu para Osmanlı Bankasına gönderildi. Fakat gerekli anlaşmalar yapılamadığı için para gönderilemedi. 2 Aralık 1940'da finansal anlaşmalar imzalanarak bu para Merkez Bankasına gönderildi.²²Fransız Hükümeti taahhüt ettiği 20 milyon Frank'ın beş milyonunu ilk aşamada gönderdi.²³Hindistan Hükümeti de Novaban'dan toplanan 100 bin sterlinin yanısıra Süveyş Kanalı yoluyla bin çadır

¹⁷ TBMM ZC, Devre: VI/I, s. 160

¹⁸ TBMM ZC, Devre: VI/I, s. 160

¹⁹ BCA, 30.1.771.4

²⁰ BCA, 030.01.121.771.2

²¹ FO371/25006/1378/17/44

²² T161/1041.

²³ FO371/25006/1600/17/44

göndereceğini belirtmişti.²⁴ Mısırda bulunan savaş ofisine ait depolardan da 133 bin sterlin değerinde 1000 çadır gönderilmişti.²⁵ Ortadoğu'da İngiliz sömürgesi altında olan ülkelerde ilk aşamada 200 çadır geldi. Türkiye cumhuriyetinin isteği üzerine 160 çadır uçakla Hindistan üzerinden gönderildi. 13 Şubatta İngilizlerin yaptığı açıklamada Ortadoğu'dan 800 çadırın Hindistan'dan 1000 çadır gönderileceği açıklanmıştı. Fakat söz edilen çadır sayısı bu ülkelerde yeterli olmayınca 800 çadır Hindistan'dan 200 Ortadoğu'dan gönderildi.²⁶

Deprem haberi alındığı zaman İngiliz hükümeti, Türkiye'ye gerekli yardımları yapmak için hazırlıkların tamamlanmasını istedi. İlk aşamada depremde yaralıların sarmak için Karadeniz'de herhangi bir limana gelecek bir hastane gemisi göndermeyi teklif etti. Fakat Türk hükümeti, bu teklifi takdirle karşılayarak kabul etmedi. Teklifin kabul edilmemesinden sonra İngiliz hükümeti 25 bin sterlin para yada erzak göndermeyi teklif etti. Bu teklif Türk hükümeti tarafından kabul edildi. Yardımın malzeme olarak değil de nakit olarak verilmesini istedi. İngiliz Hükümeti ayrıca bir ayda 3000 insanın beslenebileceği kuru gıdayı da içeren yiyecek ve battaniye yardımı gönderileceğini belirtti. Bu yardım 12 Ocak'ta Türkiye'ye ulaştı. İngilizler aynı şekilde 33 bin ceket, 8 bin pantolon, yemek malzemesi ve ilaveten 1000 çadır, 8 ton yemek malzemesi, Türk hükümeti tarafından kabul edildi. Bu gönderilen malzemelerin bedeli 20 bin sterlin idi. ²⁷İngiliz hükümeti Filistin'den 200, Ortadoğu'daki stoklarında da 800 çadırı gönderileceğini açıkladı.²⁸

İngiliz Hükümeti Erzincan Depremini İkinci Dünya Savaşı öncesi iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde bir fırsat olarak görmüştür. Türk Hükümetinin İngilizler tarafından şehri yeniden inşa etmek amacıyla gönderilen mimarları ve yardım gemilerini kabul etmek istememesine rağmen ilişkileri sıcak tutma çabasıdır. Bu amaçla kamuoyuna Almanların Erzincan Depremine yaptıkları türden yardımları özel girişimlerle desteklenebileceğini ve masrafların hibe yoluyla karşılanacağını bundan dolayı milli gelirlerinin etkilenmeyeceğini açıklamışlardı. İlk aşamada İngiliz Dış İlişkiler Bakanlığı depremzedeler için 25 bin sterlin gönderdi.²⁹

İngiliz Hükümeti gönderilen 25 bin sterlinden hariç 21 bin sterlin değerinde battaniye, yiyecek ve tıbbi malzemenin gönderildiğini 50 bin sterlin paranın istenildiği zaman gönderileceğini, elbise, soba ve 800 ton yiyecek malzemesinin gönderildiğine ve toplam yardım parasının 133 bin sterline ulaştığını dile getirmişlerdi.³⁰ 28 Şubat 1940 tarihinde Erzincan depremindeki yaralılar için İngiliz Hükümeti toplam 133.000 bin sterlin yardım yaptığını açıklamıştı. 25.000 sterlin para olarak gönderilirken, 108.000 sterlinlik kısım ise Savaş Ofisi ve Bahriye Nazırlığı tarafından yapılan yardımlardan ibaretti. ³¹ Depremde ilgili olarak ilk aşamada İngiliz Hükümeti 10.000 sterlinlik yardımı göndermişti.³² Ayrıca Erzincan'da yaralıları tedavi etmek için hastane yapımı inşasında kullanılmak üzere 20.000 sterlin daha gönderileceği açıklanmıştı. ³³

Şehrin inşasında görev almak üzere İngiliz Hükümeti Profesör Garstang ve eşi 5 Şubatta İstanbul'a gelerek 6 Şubatta Ankara'ya geçtiler.³⁴ Erzincan şehrini inşa faaliyetlerinde görev almak için görevlendirilenlerden biride Mimar Sir Lan Mcallister'dir. Mcallister Erzincan depremini yerinde inceledikten sonra tahribatın çok fazla olduğunu belirterek işlerin pek kolay olmayacağını dile getirmiştir. ³⁵ Gönderilen mimarlardan Mr. Jacques ile N. Aggiman'ın

²⁴ FO371/25006/1558/17/44

²⁵ FO371/25006/1878/17/44

²⁶ FO371/25006/1878/17/44

²⁷ T161/1041.

²⁸T161/1041.

²⁹ FO371/25006/1860/17/44

³⁰ FO371/25006/2100/17/44

³¹ FO2630/17/44.

³² FO2630/17/44.

³³ FO371/25007.

³⁴ FO371/25006/1378/17/44

³⁵ FO371/25006/1786/17/44

Türkiye'nin önde gelen mimarlarından Profesör Sedad Hakkı Eldem ile yakın ilişki içerisinde çalışmaları gerektiğini dile getirmişlerdir.³⁶

İngilizler 6 Ocak 1940 tarihinde yardım amacı olarak toplanan yardımların Akdeniz limanlarında biriktirilerek dağıtılacağını açıklamıştı. İlk aşamada aşağıda belirtilen maddelerin hemen Türkiye'ye gönderilmesini istedi.

1. Tıbbi malzemeli hastane gemisi(2500 kişilik elbise dâhil)
2. 300 ton un taşıyan ticaret gemisi bu gemide de 2000 kişi için bir aylık yetecek malzeme ve görevli memurlar bulunmaktaydı. Bu gemide 1000 battaniye, 2000 poundluk çorba, 30 poundluk bouril, 5 tıbbi memur deprem bölgesinde hizmet edecek 40 revir.
3. Üçüncü geminin içinde 2000 battaniye 1000 poundluk çorba, 2500 kişilik yiyecek, iki takım sahra, tıbbi malzeme, 15 ton un, 1000 kişi için bir aylık yetecek kuru erzak yüklenmişti.

İngiliz Hükümeti, tıbbi malzeme, yiyecek gibi 1000 poundluk değerindeki malzemeyi İskenderun Limanı'na gönderdi. Savaş Ofisi de aynı zamanda Mısır'dan bez, yiyecek ürünleri, İngiltere'den mavi ve yeşil üniformalar ve çeşitli yiyecekleri göndermeyi teklif etti. 16 Ocak 1940 da İngiltere'den de 29 bin ceket, 12000 pantolon ve bazı yiyeceklerin gönderileceği belirtiliyordu. Mısır'dan ise 800 ton yiyecek gönderileceği belirtilmişti.³⁷

Erzincan deprem felaketi dolayısıyla İngiltere Bahriye Nezaretinin mümkün olan her türlü yardımda bulunmak istediğini ve bu cümleden olmak üzere Evsafı İlişik yazıda arz edilen "Maine" adlı bir hastane gemisinin Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin belirleyeceği bir Karadeniz limanına göndermek üzere hazırladığı ve yine yardım maksadıyla bir kruvazör gönderilmesinin de tasavvur olduğunu fakat kruvazörün gönderilmesine Montreux antlaşmasının müsaits olmadığı İngiltere Seferatı Başkanlığına bildirilmişti. Gönderilen geminin uzunluğu 417 genişliği 52,5 çektiği sıvı 23,5 saatteki sürati 13 mil yakıtı kömürdü. Geminin kaptanı ticaret bahriyeye mensup olup gemi yardımcı gemilerdendir. Gemide muvazzaf kadroda 6 doktor, 1 diş hekimi ve 1 levazım subayı vardır. Geminin ayrıca modern bir ameliyathanesi, röntgen cihazı ve modern sıhhi cihazları vardır. Bu yardım teklifine Genelkurmay Başkanlığı 2.1.1940 tarihi ve 25007-100 sayılı yazı ile Erzincan depreminde zarar görenlere İngiltere'nin yapacağı yardımla ilgili olarak İngiltere bahriye nezareti tarafından gösterilen alakaya teşekkür edilerek şayet ilerde bir ihtiyaç olursa hastane gemisinden istifade edileceği Hariciye Vekâleti vasıtasıyla İngiliz Sefaretine bildirilmişti.³⁸

Türkiye'ye yardım amacıyla 5 Ocakta gönderilecek personel ve malzeme listesi aşağıdaki gibiydi.

1. Hastane gemisi "Maine" hazır vaziyette geminin içerisinde 2500 için elbise
2. H.M.S Galatea: 2000 battaniye, 1000 libre çorba, 2500 kişi için elbise, 2 sandık medikal malzeme, 15 ton un, bir ay yetecek kadar kuru yiyecek gönderildi. Gönderilen kuru yiyecekler şunlardan ibaretti. 75 ton şeker, 12 ton çay, 2 ton kahve, 5 ton çikolata, 50 ton yoğunlaştırılmış süt, 14 ton reçel ve mamulat, 10 ton tuz, 12 ton sığır eti konservesi, 2 ton içyağı, 8 ton somon, 3 ton pirinç, 3 ton kuş üzümü, 2 ton sultani, 4 ton kuru fasulye, 13 ton bezelye, 2 ton golden şurup, 4 ton Ringo balığı, 2 ton sardalye, 5 ton domates, 200 ton un, 2 ton eritici, 200 litre şerbet içi otuydu. Un İskenderun limanında hazır ve diğer ürünler ise Malta'dan getirilmekteydi.³⁹

İngiliz hükümeti yapılan yardımlara ilaveten 5 Ocak 1940'ta Ortadoğu'da 100 battaniye gönderileceğini 1 Ambulans, 100 yatak ve 8 doktoru göndermeyi teklif etti. Türk yetkililer, ambulansa gerek olmadığı belirterek diğer teklifleri kabul etti. İngiltere ayrıca 2500 kişilik mavi üniformaları, Mısır'da aşağıda belirtilen yemek malzemelerini gönderileceğini açıkladı. Bu malzemeler: 300 ton bisküvi, 225 ton dondurulmuş yiyecek, 12 ton çay, 75 ton şeker, 6 ton tuz,

³⁶ FO371/25006/1786/17/44

³⁷ T161/1041.

³⁸ BCA,030.010.119.844.14

³⁹ FO371/25005.

25 ton peynir, 25 ton tereyağı, 25 ton margarin, 12 ton reçel, biber, hardal, 6 ton kuru fasulye, 25 ton somun ve 35 ton süttten oluşuyordu.⁴⁰

İngiliz Hükümeti ayrıca Lord Loit riyasetindeki Türk yardım komitesi tarafından felaketzedeler için gönderilecek eşyanın ülkede tahliye ve dağıtımını kolaylaştırmak için bu işlerden meşgul olacakları yönlendirmek amacıyla General Sir Wyndham Deedes'in atanmasını uygun görmüştü.⁴¹ General Sir Wyndham 1 Şubat 1940'da Ankara'ya geldi. General Sir Wyndham buradan Kayseri'ye geçti. Kayseri'de 1500 deprem mağdurunun olduğunu açıklıyordu. 3 Şubat tarihinde saat 9.45 de Erzincan'a ulaştı. Ölü sayısı ile ilgili yetkililerden bilgi aldığı anda depremde ölen 15.327 kişinin 9189'u Erzincan'da yaralı sayısının ise 128 olduğunu dile getirmişti.

İngiliz Hükümeti yine yardım amacıyla Romanya'da bulunan ve İngiltere tarafından satın alınmalarına binaen İngiliz Sicil Varakasını taşıyan "Lockheed 14 ve Lockheed Electra" tipindeki 14 Polonya uçağından 6'sının havaalanından Mısır ve Kıbrıs'a uçmalarına müsaade istemiştir. İngiliz Sefareti tekrar yeni bir müracaatta bulunarak yukarıda bahsedilen bu 11 uçağıın son yer sarsıntısı ve deprem felaketinde yapılacak yardım için kullanılmak üzere faydalı olacağını bildirmiş ve Hükümetin bu husustaki görüşlerinin sormuştu. Hariciye Vekâleti de 6 Ocak 1940 tarihi ve 555-18-10 sayılı tezkere ile bu yazıya cevap vermişti. Erzincan depremindeki alanların uçak inişlerine müsait durumda olmamasından dolayı İngiliz Hükümeti tarafından felaketzedelere yapılacak yardımcılarıda kullanılmak üzere verilmek istenen uçaklardan istifade edilmeyeceğinin ve bu hususta gösterilmiş olan alakaya teşekkür edileceğini belirtmişti.⁴²

İngiliz Hükümeti zelzelede zarar görenler için gönderilen 12.390 kilo un, 200 kilo tuz, 1000 kilo fasulye, 700 kilo bezelye, 2000 kilo şeker, 500 kilo pirinç, 3200 libre tatlı, 4482 libre peynir, İskenderun şehrine gelmiş ve Türk Hükümeti tarafından teslim alınmıştır. İngiltere'den gelen peynirler 83 sandık içerisinde 1992 kutudan ibarettir. Her kutuda 36 kutu ambalajlı lüks peynir bulunmaktadır.⁴³ İngiliz Hükümeti yukarıda bahs edilen yardım malzemelerine ilaveten 100 ton demir 6 bin bot, 3400 palto, 3 ton tıbbi malzeme gönderdi. ⁴⁴ 26 Şubat 1940 tarihinde İngiliz Hükümeti iki vagonla tıbbi ilaç, yiyecek, elbise, battaniye, 3. Vagonda ise temizlik malzemesi, 4. Vagonda 82 balya elbise, 1000 pantolon, 1000 tunik, 1000 ceket, bir kutu bandaj, bir kutu temizlik fırçası yolda olduğunu açıkladı. ⁴⁵

Sonuç

Erzincan depremi, tarihin şahitlik ettiği en ağır depremlerden biridir. Erzincan depremi, bu yönüyle son dönemde yeryüzünde görülen 15 büyük depremden birisi olarak tarihe geçti. Bu deprem sadece Erzincan'ı değil geniş bir bölgeyi etkiledi ve birçok ilde büyük oranda can ve mal kaybı meydana getirdi. Bu büyük doğal felaket sonucunda 32.962 kişi yaşamını yitirirken, yaralı sayısı ise yüz bini aştı. 116.720 bina yıkılırken Erzincan ili haritadan silinecek hale geldi.

Böylesine büyük bir felaketin yaralarının sarılması için sadece Türkiye değil tüm dünya seferber oldu. Ülkede ulusal yas ilan edildi. Kızılay hemen çalışmalara başladı. Cezaevlerindeki mahkûmlar dâhil tüm Türkiye yardım için birlik oldu. Dünyanın da birçok yerinden hızlı bir şekilde yardımlar gelmeye başladı. Bu durumun en güzel örneklerinden birisi de İngiltere'nin yaptığı yardımlardır. Deprem bölgesini gezen İngiliz görevli Sir Wyndham, hazırladığı raporları hemen İngiltere'ye ilettiler ve yardım için hızlı bir çalışma başlattı. İngiltere, ilk olarak bir hastane gemisi göndermek istedi. Bu teklif kibar bir şekilde Ankara tarafından reddedildi. Bu kez İngiliz Hükümeti, 25 bin sterlin para ya da erzak göndermeyi teklif etti ve bu teklif Ankara tarafından kabul edildi. İngiliz Hükümeti ayrıca bir ayda 3000 insanın beslenebileceği kuru gıdayı da içeren yiyecek ve battaniye yardımı ile çadır, pantolon ve tıbbi malzemeler gibi ihtiyaçların giderilmesi için de büyük yardımlarda bulundu.

⁴⁰ FO371/25005.

⁴¹ BCA,030.10.119.845.1

⁴² BCA,030.10.119.845.6

⁴³ BCA,030.10.119.845.10

⁴⁴ FO371/25006/1878/17/44

⁴⁵ FO371/25006/1878/17/44.

İngiltere, Erzincan depreminde en çok yardımda bulunan ülkelerden biridir. Hemen hemen her ihtiyaca yönelik yardımlarda bulundu. Bunun yanında İngiltere II. Dünya Savaşı öncesi Ankara ile ilişkileri iyi tutmak için de hiçbir fedakârlıktan kaçmadı ve Türkiye'nin bu zor gününde en büyük yardımcılarından birisi oldu.

KAYNAKÇA

- Akşam Postası, 29 Aralık 1939.
Ayın Tarihi, Aralık 1939, S. 73.
BCA, 030.01.121.771.2.
BCA, 030.01.77.482.5.
BCA, 30.1.771.4.
BCA,030.010.119.844.14.
BCA,030.10.119.845.1.
BCA,030.10.119.845.10.
BCA,030.10.119.845.6.
BCA,30.10.119.843.9.
Cumhuriyet, 29 Aralık 1939.
Erzincan 1973 İl Yıllığı, Ankara, 1973.
Barutçu, Faik Ahmet (2001).*Siyasi Hatıralar*, Ankara:21.Yüzyıl Yayınları, C 1.
FO2630/17/44.
FO371/25005.
FO371/25006.
FO371/25006/1378/17/44.
FO371/25007.
Demirel, Ahmet (2008). *İsmet, İnönü, Defterler, (1919-1973)*, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
Son Dakika, 29 Aralık 1939.
T161/1041.
TBMM ZC, Devre: VI/I.
Times, 31 Temmuz 1940.
Ulus, 28 Aralık 1939.
Yeni Sabah, 5 Ocak 1940.